

TIMÁR ANDREA

Nehéz empátia és fikcionalitás

Jonathan Littell: *Jóakaratóúk* (metakritika)

„Az életünkről szerzett belső tapasztalat (a történet, amit elmondunk magunknak, hogy számot vessünk cselekedeteinkkel) tehát nem más, mint hazugság – az igazság kívül van, abban, amit és ahogyan cselekszünk. Ebben rejlik Littell könyvének nehéz tanulsága. Olyasvalakivel találkozunk benne, akinek végighallgatjuk ugyan a *teljes* történetét, de akinek ennek ellenére az ellenségünknek kell *maradnia*. Ami igazán elviselhetetlen a náci hóhérokban, az nem is annyira a sok borzalom, amit véghezvittek, hanem inkább az, hogy mennyire »emberiek, nagyon is emberiek« tudtak maradni mindeközben. A »történetek, amiket magunkról elmesélünk önmagunknak« valójában elhomályosítják tetteink valódi etikai dimenzióját. Amikor erkölcsileg ítélkezünk, feledkezünk el a történetekről!”¹

Jonathan Littell (1967–) amerikai zsidó szerző *Jóakaratóúk* című regénye² egy volt német SS-tiszt, Dr. Aue franciául írt fiktív visszaemlékezése gyermekkorára és a II. világháború eseményeire. A történet két szálon fut: az egyik Dr. Aue nyilvános életét, náci karrierjét beszéli el, azt, ahogyan a II. világháború minden fontos színterét bejárja, és egyre feljebb kapaszkodik a katonai ranglétrán. A másik Dr. Aue privát szférájába, gyerekkorába és családtörténetébe enged betekintést, ebből értesül az olvasó ikernővérevel, Unával folytatott vérfertőző viszonyáról, s arról, ahogyan e viszony folytatását szülei megakadályozták, amikor a fiút internátusba küldték. Aue életét azonban végigkísérték a nővérevel kapcsolatos hallucinatorikus szexuális fantáziák, miközben a valóságban férfikkal volt viszonya. Mindkét történetszálban van egy sorsfordítónak mutatózó esemény. Egy ukraj-

¹ Slavoj Žižek, „Egyszer mint tragédia, másszor mint bohózat (Szeptember 11. tragédiájától a pénzügyi összeomlás bohózatáig)”, ford. BARTHA Eszter és KOLTAI Mihály Bence, *Eszmélet* 21, 84. sz. (2009. tél, melléklet): 36. Kiemelés az eredetiben.

² Jonathan LITTELL, *Jóakaratóúk: Eumeniszek*, ford. TÓTFALUSI Ágnes (Budapest: Magvető Kiadó, 2009).

nai hadművelet során Aue fején keresztülfúródik egy golyó, s bár maradandó sérülést nem szenved, felmentik a frontszolgálat alól; ehelyett információgyűjtéssel és beszámolók írásával bízzák meg; ettől kezdve „három szeme” lesz. A magánéleti szál fordulópontja az éjszaka, amikor meggyilkolja anyját és nevelőapját: ő maga nem emlékszik a gyilkosságra (csak a szüleinél tett látogatásra), de két rendőr bizonyítékokat gyűjt ellene, s üldözőbe veszi. A regény utolsó mondatában a rendőröket (Clemens és Weser) hívja a narrátor „Jóakarátúaknak”³; ezek szerint ők az *Oreszteiából* ismert Erinnüsökből lett Eumeniszek. A két történetívet tematikusan Aue homoszexualitása kapcsolja össze: a férfiakkal folytatott viszonyt a náci ideológia halálbüntetéssel sújtaná, Aue azonban ezeken a viszonyokon keresztül képes a fantáziájában elveszített ikernővérével eggyé válni („ő maga” lesz Una). Retorikailag a két szintet a név, Aue köti össze: Aue elzásziul szemet jelent (mint németül az Auge), mely a kívülrőlállást, a megfigyelést, az információgyűjtés folyamatát juttathatja eszünkbe, ám ugyanez franciául kiejtve Ó-nak hangzik, mely O pornográf történetét ugyanúgy felidézheti, mint a női nemi szervet, a semmit, az űrt, a nullát, vagy éppen a mindenség körét. A két történetiszál között ugyanakkor számos kritikus logikai kapcsolatot is tételmez (erről később), ők – sokszor csalódottan – a pszichológiai szálát a náci szál magyarázatának tekintik.

A regény számos kérdést felvet, most a következőket szeretném körbejárni. 1.) Milyen szerepet kényszerít az olvasóra az egyes szám első személyű elkövető(i) elbeszélés, s miben rejlik ennek újdonsága ahhoz az olvasói attitűdhez képest, amelyet a traumairódalom kínált fel? 2.) Mi a viszony a két történetiszál között, magyarázhatja-e az egyik a másikat, s melyek a két történetiszál közti kapcsolat jellegének tétjei? 3.) Mennyiben tekinthető a regény fikatív vallomásnak, fikatív tanúságtételnek vagy fikatív önéletrajznak, amely hangsúlyosan előtérbe helyezi önnön fikcionalitását? (Vagyis: ki adja a címet?)

Az elkövető(i) elbeszélés (*perpetrator fiction*) viszonylag újonnan bevezetett műfaji kategória: Robert Eaglestone 2011-ben az utalt az *elkövető(i)* elbeszélések számának hirtelen megnövekedésére („The recent boom in perpetrator fiction”).⁴ A terminus magyar fordítása ugyanakkor felfedi kettős jelentését: nemcsak arról van szó, hogy ezekben a művekben a tettes, legtöbb esetben egy genocídiumban részt vett elkövető hangját halljuk (vagyis az elkövetői hangot), hanem arról is, hogy ezek az elbeszélések átvitt értelemben maguk is elkövetők: erőszakot tesznek az olvasón, akinek a ráerőszakolt borzalmakat (erőszakos jeleneteket) el kellene képzelnie. „Kellene”, ugyanis a beleérző képzeletnek legtöbbször határt szab az, amit *imaginative resistance*-nak (IR), az olvasói képzelet ellenállásának hívnak. Ez akkor „kapcsol be”, amikor valamilyen morálisan elfogadhatatlan tett elköve-

³ Uo., 1179.

⁴ Robert EAGLESTONE, „Avoiding Evil in Perpetrator Fiction”, *Holocaust Studies* 17, 2–3. sz. (2011): 13–26, 13.

tését kellene empatikusan, az elkövető szemszögéből magunk elé idéznünk.⁵ Littell főhőse, Aue jórészt nem a zsidók kiirtásának részleteit tárja elénk mindenre kiterjedő aprólékossággal – bár a könyv sokszor ezektől sem kímél meg minket –, hanem nővérel és a férfiakkal kapcsolatos extrém szexuális fantáziáit erőszakolja ránk. Egy ilyen fejezet végén írja: „Most nyilván azt gondolják: Ó, végre befejeződik ez a történet. De nem, még folytatódik tovább.” Ezt a magyar fordítás 1105. oldalán olvashatjuk, amely oldalszám jól mutatja, micsoda kínokat kell az 1180 oldalas könyv olvasójának kiállnia, míg a könyv végére jut. Nem véletlen, hogy a fordító, Tótfalusi Ágnes egy helyen azt nyilatkozta, hogy őt magát hosszú évekre traumatizálta a könyv fordítása.⁶

Míg tehát a traumairodalom az áldozatoknak ad hangot, s ez által az olvasót az áldozatokkal való azonosulásra készíti, az elkövetői irodalom az elkövetőknek ad hangot, s egy olyan kényelmetlenül nehéz empátiát (*difficult empathy*⁷) kényszerít az olvasóra, amely kizökkenti abból a kényelmes morális pozícióból, amely a traumairodalom olvasóinak sajátja. Vagyis ahelyett, hogy biztosak lehetnének benne, hogy a könyvben megesett borzalmak elkövetésére ők soha nem lennének képesek, inkább arra a belátásra kényszerülnek, hogy az embertelen potenciálisan minden emberben ott lakik, s bár meg nem engedhető, de azért mégiscsak elképzelhető, hogy nem csak a „mások” sajátja. Ezáltal az elkövető irodalom, miként Eaglestone fogalmaz, közelebb vihet minket a „gonosz természetének megértéséhez”.⁸

Én bűnös vagyok, maguk nem, nagyon helyes. De mégis ki kell tudniuk mondani, hogy amit én megtettem, maguk is megtették volna. Lehet, hogy kevésbé lelkesen, de talán kevésbé kétségbeesetten is, mindenesetre vagy így, vagy úgy. Azt hiszem, bátran kijelenthetem: a modern kori történelem által lefektetett tény, hogy bizonyos körülmények együttes fennállása esetén mindenki, vagy majdnem mindenki azt csinálja, amit mondanak neki; és bocsásanak meg nekem, de kevés esély van rá, hogy maguk jobban ki tudják vonni magukat e törvény alól, mint én. Ha olyan országban és időben születtek, amikor nem egyszerűen csak nem akarja senki megölni a feleségüket vagy gyermeküket, de senki nem is kéri maguktól, hogy öljék meg más feleségét vagy gyerekeit, adjanak hálát Istennek, és menjenek békével. De soha ne feledkezze-

⁵ Tamar Szabó Gendler, „The Puzzle of Imaginative Resistance”, *The Journal of Philosophy* 97, 2. sz. (2000): 55–81. Természetesen az, hogy létrejön-e ez az ellenállás, attól is függ, milyen erkölcsi alapokon áll maga az olvasó. Például egy náci vagy egy szadista számára az erőszakos jelenetek elképzelése nem ütközik ellenállásba.

⁶ Németh Eszter, *A műfordítás rejtelmei – Tótfalusi Ágnes*, hozzáférés: 2019.07.04, <https://konyvmu-tatvanyosok.wordpress.com/2015/08/01/totfalusi/>.

⁷ Eric Leake, „Humanizing the Inhumane: The Value of Difficult Empathy”, in *Rethinking Empathy through Literature*, eds. Meghan Marie Hammond and Sue J. Kim, 175–185 (New York: Routledge, 2014), 176.

⁸ Eaglestone, „Avoiding Evil in Perpetrator Fiction”, 14.

nek meg róla: talán több szerencsénk volt, mint nekem, de nem jobbak nálam. Mert ha olyan gőgösek, hogy azt képzelik: de igen, ott kezdődnek a bajok. Szívesen állítjuk szembe a (totalitárius vagy nem totalitárius) Államot az aljas vagy gyenge átlagemberrel. De azt elfelejtjük, hogy az Állam is emberekből áll, többé vagy kevésbé átlagos emberekből, mindnek megvan a maga élete, története, és ott a véletlenek sorozata, amely eldöntötte, hogy egy napon a puska vagy egy papírlap jó oldalán találták magukat, míg mások a rossz oldalra kerültek. Ez az út nagyon ritkán választás, vagyis valamire való hajlandóság eredménye. Az áldozatokat az esetek többségében nem azért kínozták vagy ölték meg, mert ők voltak a jók, és a hóhéraik nem azért kínozták meg őket, mert gonoszak voltak. Naivság lenne így képzelni...⁹

Az idézet a „nehéz empátia” koncepciójának alkalmazhatóságára, ugyanakkor problematikuságára is rámutat. Mert bár hajlamosak vagyunk egyetérteni az elbeszélővel, s felismerni magunkban a hétköznapi vagy „banális gonoszt”, világos, hogy akárcsak a legtöbb elkövető, Aue sem tettesként, hanem áldozatként pozicionálja önmagát. Mert bár valóban követett el bűnöket, érvelése szerint ezeket nagy valószínűséggel mi is elkövettük volna, ha a szerencse vagy a szerencsétlenség, a körülmények összjátéka folytán a tettesek, nem pedig az áldozatok közé „kerülünk”. Aue mindvégig passzív szerkezetet használ: nem ő tehet arról, amit tett, és az olvasó, akárcsak az emberek általában, maga is pusztán passzív, a szabad cselekvés lehetőségétől megfosztott bábjai a körülményeknek. Ez a logika, amikor magával ránt minket, azt sem teszi lehetővé, hogy egyáltalán feltegyük a kérdést, hogyan létezhetnek mégis jó emberek.

Amikor tehát „nehéz empátiáról” beszélünk, akkor olyan áldozati pozícióba ringatjuk magunkat, amelyről ebben az esetben elhisszük, hogy nem sokban különbözik a valódi áldozatok tehetetlenségétől. Vagyis a nehéz empátia nem is olyan nehéz, hiszen valójában a magát áldozati pozícióba helyező elkövetővel azonosulunk, és nem pedig egy tettel. S talán valóban ez vihet közel minket ahhoz, hogy megértsük, miben áll a gonosz banalitása. Ezt az értelmezési lehetőséget erősíti a regény azzal, hogy Aue állandó gyomorpanaszokkal küzd: gyakran el kell vonulnia hányni, vagy épp hasmenése van, mintha azt a rengeteg mocskot, ami körülveszi, s aminek ő is többé-kévesbé aktív részese, valójában – szegény – nem tudná befogadni. Érdekes módon a mű számos kritikusa is beleesik az elkövetővel mint áldozattal való azonosulás csapdájába: sok elemző koncentrálna az „elkövető traumájára”. Bár Hanna Meretoja például azt írja, hogy csak egy minimális, egzisztenciális szinten (i.e. ő is és én is emberi lények vagyunk) tudhatunk azonosulni a narrátorral (nem vesszük át a perspektíváját, nem azonosulunk az érzéseivel, sem a gondolataival), Aue testi szimptomáira fókuszálva mégis viszonylag hosszan elemzi, hogyan forgatja fel a narrátor szenvtelen elbeszélés-

⁹ LITTELL, *Jóakaratók*, 30.

módját a háborús trauma ismétlődő újraélése.¹⁰ Hannah Arendt azonban találóan mutatja meg, hogyan működik az áldozatok iránti empátia helyébe lépő önmagukra irányított empátia a náci bűnösök esetében: ők (is) saját magukat sajnálják, amiért ilyen borzalmas tettek elkövetésére kényszerültek.¹¹ Liran Razinsky ugyanakkor egyenesen tanúságtételként, s nem pedig vallomásként vagy önéletrajzként elemzi a művet, azt vizsgálja, műfajilag mennyiben illeszkedik a holokauszt tanúságtételek sorába,¹² annak ellenére, hogy a regény nem tanúságtételként pozicionálja magát. A tanú ugyanis jórészt mások bűneiről tanúskodik, míg a vallomástevő a sajátjáról, miközben, mint ahogy Paul de Man (vagy éppen Rousseau) óta tudjuk, valójában mentegetőzik, öngazolást keres, s végső soron csak beszélni akar.

A recepció¹³ jól mutatja, milyen sikeres csapdát állít az olvasónak egy olyan fiktív önéletrajz, amely egy vallomásra bújtatott mentegetőzés, s tétje nem az igazság, hanem a meggyőzés. A narratív empátia (i.e. az olvasói együttérzés) paradoxona, hogy a kritikus együtt érezhet Aue „traumájával”, miközben a bűntettekkel való azonosulást a képzelet ellenállása lehetetlenné teszi: a kettő (a trauma és a bűntettek) nem létezhetnek egymás nélkül, a trauma *oka* éppen az, hogy az elkövető részese volt a népiirtásnak. A későbbiekben ezért amellet fogok érvelni, hogy bár a regény egybeesik Dr. Aue elbeszélésével, de mégsem azonos vele, i.e. a regény nem ugyanaz, mint ez az egyes szám első személyű fiktív önéletrajz. A szöveg ugyanis nyíltan felfedi önnön fikcionalitását, s teszi ezt éppen a célból, hogy hiteltelenítse, mintegy ellehetetlenítse azt az illúziót, hogy a regény ugyanarról akar meggyőzni minket, mint a narrátora, Dr. Aue.

Itt kétfelé ágazik a gondolatmenet, hiszen egyrészt feltehetjük a kérdést, maga a könyv ad-e valamilyen egyedi magyarázatot arra, hogy Aue aktívan (bár nem tevélegesen) részt vett a zsidók kiirtásában, vagy nincs szükség ilyen magyarázatra: a gonosz banális, Aue egyszerűen az átlagembert példázza, s talán még az érvelése is helytálló: mindenki azt tette volna, amit ő. Vagy netán a gonosz egy

¹⁰ Hanna MERETOJA, *The Ethics of Storytelling* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 230.

¹¹ „So that instead of saying: What horrible things I did to people!, the murderers would be able to say: What horrible things I had to watch in the pursuance of my duties, how heavily the task weighed upon my shoulders.” Hannah ARENDT, *Eichmann in Jerusalem* (New York: Viking Press, 1971), 105–106.

¹² Liran RAZINSKY, „Not the Witness We Wished For: Testimony in Jonathan Littell’s *Kindly Ones*”, *Modern Language Quarterly* 71, 2. sz. (2010): 175–196.

¹³ A műről magyarul lásd pl. DARABOS Enikő, „Változatok emberre és hatalomra”, *Holmi* 22, 1. sz. (2010): 125–134, <https://www.holmi.org/2010/01/darabos-eniko-valtozatok-emberre-es-hatalomra-jonathan-littell-joakaratuak>; RADNÓTI Sándor, „Lektúr a barbarizmusról”, *Revizor Online*, hozzáférés: 2019.07.10, <https://revizoronline.com/hu/cikk/1882/jonathan-littell-joakaratuak-forditotta-totfalu-si-agnes/>; TÍMÁR Borbála, „Az érzékeny, okos náci esete a fikcióval”, *prae.hu*, hozzáférés: 2019.07.10, <https://www.prae.hu/article/2282-az-erzekeny-okos-naci-esete-a-fikcioval/>; BÁN Zoltán András, „Mestersége a halál”, *Litera*, hozzáférés: 2019.07.10, <https://litera.hu/magazin/kritika/mestersege-a-halal.html>; SZILASI László, „Bizonyos körülmények együttes fennállása esetén”, *Élet és Irodalom* 53, 16. sz. (2009), <https://www.es.hu/cikk/2009-04-20/szilasi-laszlo/bizonyos-korulmenyek-egyuttes-fennallasa-eseten.html>; BOJTÁR B. Endre, „Amitől a valóság megváltozik”, *Magyar Narancs* 23, (2009), hozzáférés: 2019.07.10, https://magyarnarancs.hu/konyv/amitol_a_valosag_megvaltozik_-_jonathan_littell_joakaratuak-71511.

különös lelki perverzió eredménye, miképpen ezt a *Mesterségem a halál* című, jóval régebbi Merle-regény is sugallja. Másfelől azt a kérdést is feltehetjük, hogy az előző kérdésre kapott választ mennyire kell komolyan vennünk: mennyire pozicionálja a regény Aue narratíváját igaznak, akár azért, mert egy egyedi, pszichológiai extremitás publikus szimptomájának állítja be a náciizmust, akár azért, mert a gonosz banalitását, netán esszencialitását mutatja meg.

Hogy az elsőként feltett kérdésre választ kereshessünk, azt kell elsősorban megvizsgálnunk, mi a két történetyszál, a magánéleti/családi és a nyilvános/politikai sík viszonya egymáshoz – ok-okozati összefüggésről beszélhetünk, vagy inkább allegorikus viszonyról? Ha ok-okozati összefüggést állítunk fel a két történetyszál között, akkor Aue-t a gyerekkora és kamaszkora áldozatának kell látnunk, s felmenthetjük azzal, hogy „Una iránti szerelme, a fiúkollégiumban őt ért megaláztatások mindenkiből náci csináltak volna.” Robert Eaglestone is éppen ezt kéri számon a regényen: a két történetyszál közti ok-okozati viszony elfedi, hogy nem lesz mindenkiből náci, akit hasonló gyerekkori traumák értek, és nem minden nácinak volt sanyarú gyerekkora. Vagyis Eaglestone szerint a regény azért nem „jó”, mert elfordítja a tekintetét a gonosztól, elkerüli a gonosz magyarázatát. Eaglestone azonban annyiban téved, hogy a regény egy percig sem „állítja”, hogy a két történetyszál között ok-okozati viszony lenne. Julia Kristeva szerint például Aue gyerek- és kamaszkora nemcsak hogy nem magyarázata annak, hogy később náci lett, hanem éppen ikernővére iránti szerelme és későbbi homoszexualitása teszik őt mélyen emberivé, azzá a szájalomra és együttérzésre méltó drag queen-né, akivel (nem úgy, mint a náciival) együtt tudunk érezni.¹⁴ Eaglestone és Kristeva tehát mást tekintenek a regény „emberi, túlságosan is emberi oldalának”,¹⁵ közös bennük azonban, hogy a regény szövegét mindketten a narrátor szövegével azonosítják. Mintha maga a regény akarna minket meggyőzni egyfajta igazságról, nem pedig a narrátora.

A regény azonban nem ugyanaz, mint a fiktív önéletrajz, amellyel egybeesik. S éppen önnön fikcionalitására rámutatva képes megmutatni az egyes szám első személyű elkövetői elbeszélés morális értelemben vett megbízhatatlanságát, önfelmentő hamisságát. A számtalan intertextuális utalás felsorolásától most eltekintek, elemzésemben kizárólag a regény első mondatára és a címére fogok szorítkozni, ezek billentik ki a regény és a vele egybeeső narráció azonosságát.

A regény első bekezdése felhívás az olvasóhoz, pontosan arra a „nehéz empátiára” szólít fel, amiről Leake beszél:

¹⁴ Julia KRISTEVA, *De l'abjection à la banalité du mal*, hozzáférés: 2019.07.04, <http://www.kristeva.fr/abjection.html>.

¹⁵ A negatív kritikákhoz nem kisebb név is csatlakozik, mint Claude Lanzmanné, aki bár dicséri a könyv történeti hitelességét, de bírálja, akárcsak Kristeva, az írói fantázia perverz túlzásait, s ugyanakkor már önmagában is kérdésesnek tartja etikai szempontból, hogy a szerző egy fiktív elkövetőnek ad hangot.

Emberek, testvéreim, elmesélem, hogyan is történt. Maga nem a testvé-
rünk, vágnának vissza, és nem akarjuk tudni. Igaz, ami igaz: sötét történet ez,
ugyanakkor épületes is, valódi erkölcsi tanmese, higgyék el nekem. [...] Meg
aztán önöket is érinti: majd meglátják, mennyire.¹⁶

Az olvasó megszólítása, az „[e]mberek, testvéreim” intertextuális utalás egy-
részt François Villon *Akasztófavirágok balladája* című versének kezdősorára („Frères
humains qui après nous vivez” [Faludy György fordításában: „Embertestvér...”]),
másrészt Charles Baudelaire *Az olvasóhoz* című versének utolsó sorára is („Tu le
connais lecteur, ce monstre delicat / – Hypocrite lecteur, – mon semblable, – mon
frère” [Tóth Árpád fordításában: „én álszent olvasóm – képmásom – bús fivé-
rem”]). Ezzel, akárcsak a *Lolita* Humbert Humbertje (akivel a narrátor egyéb
szempontból is sok rokonságot mutat, ahogyan maga a regény), Aue nemcsak
„művelt náciaként” pozicionálja önmagát,¹⁷ de magát Villonnal és Baudelaire-rel is
rokonítja. E párhuzamok rögtön kicsinyítik bűnösségét, s ugyanakkor cinkossá-
got teremtenek a szintén művelt olvasóval, aki felismeri az idézeteket. A regényt
azonban egy irodalmi tradícióba írják bele, vagyis nem történelmi tanúságtétel-
ként, hanem sokkal inkább irodalmi alkotásként mutatják fel.

Feltehetjük tehát a kérdést, mi a tétje annak, hogy a *Jóakaratók* (*Eumeniszek*)
cím a görög sorstragédiák kontextusába helyezi a művet. Többen elemezték már,
milyen párhuzam vonható a regény és Aiszkhülosz *Eumeniszek* című drámája kö-
zött, amely az *Oreszteia* trilógia utolsó darabja. Oresztész és Elektra szerelme, az
új férj megjelenése, az anyagyilkosság, valamint az Erinnüszökből Eumeniszekké
lett fúriák kiengesztelődése valóban párhuzamba vonható a regény cselekményé-
vel. Ám ennél fontosabb kérdés talán, hogy mi célja ennek a párhuzamnak. Ez is
a meggyőzés eszköze, vagyis Dr. Aue manipulációjának és önfelmentésének ré-
sze, vagy pedig éppen ellenkezőleg: a regény címét már nem Aue adja, hanem
„maga” a szerző? S ez a szerző, ha a szerző adja a címet, vajon egyetért-e Apollón-
nal és Athénével abban, hogy a férjgyilkosság (Klütaimnésztráé, vagyis Oresztész
anyjái) nagyobb bűn, mint Oresztész anyagyilkossága, s következésképp az
Erinnüszök bosszúja helyett az Eumeniszek kiengesztelődése a jogos?

A görög világ a regényben is megjelenik, például Aue egyik moralizáló eszme-
futtatásában:

a görögök teret adtak a véletlennek az emberek ügyeiben (bár ami azt illeti,
a véletlent gyakran isteni közbeavatkozásnak álcázták), de azt egyáltalán nem
gondolták, hogy ez a véletlen kisebbitené az emberek felelősségét. A bűnt a
cselekedet minősíti és nem a szándék. Oidipusz, amikor megöli az apját, nem

¹⁶ LITTELL, *Jóakaratók*, 3.

¹⁷ Marc REDFIELD, „The ‘Cultured Nazi’ and the Cut of the Shibboleth: *Les Bienveillantes*, *Inglourious Basterds*, and the Globalization of English”, in *Points of Departure*, eds. Peter FENVES, Kevin McLAUGHLIN and Marc REDFIELD, 167–196 (Evanston: Northwestern University Press, 2016.)

tudja, hogy apagyilkosságot követ el; megölni az úton egy idegent, aki megsérti az embert, a görögök tudatában és törvényei szerint törvényes cselekedet, ebben nincsen semmi hiba; de ez az ember Láertész volt, és a tudatlanság mit sem változtat a bűnön, és ezt Oidipusz is elismeri, és amikor végül megtudja az igazságot, ő maga választja ki a büntetését és méri magára. A szándék és a bűn közötti kapcsolat keresztény fogalom, amely tovább él a modern jogban is...¹⁸

Hiába próbálnánk megoldókulcsot keresni ebben a szövegfolyamban Aue személyiségére, vagy a regény egészére nézve. Semmiféle kapaszkodót nem ad azzal kapcsolatban, hogy mit is kéne gondolnunk Aue-nak a saját tetteihez való viszonyáról, vagy a regényíró, „Littell” Aue tetteihez való viszonyáról. Itt pusztán egy morális probléma megidézése történik, ami a regény szempontjából jelentős, de amit kapunk, az egy pusztán szövegfolyam, se füle, se farka eszmefuttatás, ha a regény egészére próbáljuk vonatkoztatni. Fontos viszont, hogy Aue itt is egy görög tragédia hőiséhez hasonlítja magát: a cím és a cselekmény az Oresztésszel való párhuzamra hajaz, itt pedig Oidipusz tragédiája az analógia. Aue azáltal, hogy saját sorsát a görög hősökével mutatja párhuzamosnak, s a náci bűnösökkel kapcsolatos etikai kérdésfelvetéseket a görög tragédiák morális dimenziójába helyezi, saját pitiáner, kisszerű embertelenségeit próbálja nagyszabásúnak, fenségeseknek bemutatni. Tehát a két történet-szál (a magánéleti, amely az *Oreszteiára* utal, és a publikus, amely nem állítja magát analógiás viszonyban semmi nagyszerűvel) nem ok-okozati viszonyban áll egymással. Az *Oreszteia* farvizén felmagasztosuló magánéleti szál sokkal inkább arra szolgál, hogy a karrierista náci kisszerű életét determinált sorsként állítsa be, egy olyan életként, amely a görög tragédiákéhoz hasonló kihívásokkal küzd. Vagyis elmondható, hogy a *Jóakaratók* (*Eumeniszek*) cím a narráció része, és nem pedig kívül esik rajta. Ugyanis az egyes szám első személyű elbeszélés a görög tragédia kontextusába való azonnali pozicionálása beleillik abba a szemfényvesztésbe, amely Aue narratívájának a célja. E szemfényvesztés egyik legfontosabb eleme pedig az olvasóval való intellektuális cinkosság kikényszerítése.

¹⁸ LITTELL, *Jóakaratók*, 714–715.